

«պաճ տաճկահայ բարբառով Աստուածաշունչը՝ թիւր բացատրութիւնք, «անհարազատ թարգմանութիւն եւայլլըն ասելով»:

Կուզէինք իմանալ՝ թէ Ռուսաց Սիւն-հոգոսը արգեօք՝ ոչ թէ իրաւունք ունենալ, այլ եւ մօքէն անգամ անցուցած է տաճկահայ բարբառով տպուած Աստուածաշնչին թարգմանութեան թերութիւնը կամ անհարազատութիւնը քննել, թող թէ «Մշակին» պէս իւր չգիտցած խնդրոյն խառնուելով՝ վճիռ տալ ընդհանրապէս Աստուածաշնչին Հայերէն թարգմանութեանց վերայ:

Վերջացնենք մեր խօսքը՝ խոստանալով անպատճառ կատարել «Մշակի» կամ նորա աշխատակցին վերջին խնդիրը, այս ինքն ցուցանել փաստերով թէ այն նոր թարգմանութիւնքը որոց ինքը պաշտպան հանդիսանալ կուզէ՝ յիշաւի անհարազատ էն և չէ «խառնութիւն»:

«որ ժողովրդեան կռիւքները քարային»:

վասն զի այս խօսք է նաեւ մեր նպատակը, փարատել մեր ժողովրդեան մօքէն այն կատարածները՝ որ «Մշակին» այսպիսի յօդուածները կծնանին ժողովրդեան մէջ, եւ բազմաց մոլորութեան պատճառ կլինին:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԱՐՇԱԿԱՆ ՅԱՐՇԱՐՈՒՆԻՍ.

(Շ-ր-ւ. և Է-ր-լ.)

ԱՐՇԱԿԱՆԱՆԱՅ ՏԵՂԻՆ.

Արշակաւանայ տեղին՝ զոր Խորենացին կղնէ «ի թիկանց կուսէ Մասեաց լերին», եթէ ճիշդ առնունք, աւելի Մասեացոսն գաւառի մէջ կանկանի՝ քան թէ ի Կոգովիտ. վասն զի եթէ Մասեացոսն գաւառը կհամարուի Արարատ լերին հիւսիսային ստորոտքը յարեւելից յարեւմուտք, այն քարակտուր երկարաձիգ առապարը, որոց քարակարկառի մէջ կնշմարուին տեղեքն Փառախոտոյ յարեւմտից Տաշբուռուն ասացեալ գեղջ, և Յոլակերտ ի Ղարաղօեուն գեղջ տաճկաց նոյնպէս յարեւմտից մինչև յԱրհած գիւղ. որոյ կործանուած և սև ապառաժ անհեղեղ բերդաքարերի վրա կնշմարուին և այժմ բեռնաձև գրեր ի նախնեաց, ըստ այսմ Արշակաւան ևս անկանելով Մասեաց լերին հարաւակողմը անմիջապէս նորա թիկանց վրա բարձրաւանդակ ձորամիջին, որոյ արեւմտակողմն հիւսիսից հարաւ կպատէ լիառն Գինայ, Օրկովի ասացեալ սարը. նորա այս գրիցը կերելի Արշակաւան Մասեացոսն գաւառի մէջ:

Իայց Խորենացին ինչպէս Արշակաւանայ, նոյնպէս և Կոգովիտ գաւառի համար որ գրել է ղթիկամբք Մասեաց, յետագայ պատմիչք համարել են թէ և Արշակաւանն է Կոգովիտ գաւառի մէջ. ըստ որում նորա համար ևս գրած է՝ «ի

Թիկանց կուսէ լերին Մասեաց շինեաց ձեռակերտ,,. այս տեղից առնլով և շին շայաստանը զԱրշակաւան գրեւ է Կոգովիտ գաւառի մէջ, ինչպէս և շ. Ալեշանի աշխարհացոյց Թերթի մէջ:

Այլ միթէ և չորս կողմից եղած Թիկունքն Մասեաց պիտի համարուին Կոգովիտ գաւառ. այժմեան դրիցն այս է իսկապէս յայտնի, որ Կոգովիտ գաւառը Մասեաց լերին հարաւակողմն է Տաճկաց սահմանին մէջ, ուր է և Պայազիտ քաղաք. իսկ Արշակաւան կից ի Թիկունս Մասեաց՝ երկուց լերանց ձորամիջին, աւելի հիւսիսային բաժնումն եղած գաւառի վրա կանկանի. ուր է լեռնահովտն Մասեաց և Պինայ լերանց կցուրդի մէջ, բարձրաւանդակ տափարակ դիրքով ի ձորամիջին:

Բայց մենք պատմագրաց այս համոզմունքը չենք մերժեր, որոնք թէ և Արշակաւանայ տեղւոյն ոչ են ականատեսք, բայց Խորենացու միանման գրուածքէն կհետեցնեն. միայն կտեղագրեմք զԱրշակաւան ըստ այժմեան դրից տեղւոյն և ձևին:

Ահա՛ ասացեալ գիւղէն դէպ ի երկուց լերանց ձորամիջն ի վեր, որ կհամարուի Յօրակերտի մի մասն իւր հին բերդովն ու դիրքով, որ է “Առ խորշեք լեռնոտինն, ուր մեծապէս ծախուք,,. տուն կշինէ Ամասիա Յօրակայ համար, մինչև Արշակաւան երեք ժամէն աւելի է գառ ի վեր ճանապարհն առապար ձորամիջին, ընդ որ ուղղակի դէպ ի հարաւ բարձրանալով, աւելի ևս անմերձենալի է ձորի արեւելակողմանքը իւր ապառաժ քարակարկառ դիրքովը. այս խորածորէն ևս բարձրանալով, ուր երկու կողմնական

լիւանց Թիկունքը դրեթէ կհային իրար, քալքարուտ ձորի գլուխը հասածին պէս, կբացուի ընդարձակ և բոլորակ լեռնահովիտը, և երկու լերինք իրարից այնքան կհեռանան այս լեռնագաշտի վրա, մինչև գրեթէ ընդարձակ հովիտը կտարածուի բոլորակ ձևով հինգ վերստ աւելի շուրջապատ մեծութեամբ. և այս հովիտը այսպէս ընդարձակելով տափարակ դաշտի երեսը յարեմաից և ի հարաւայ նորա, լեռն Պինայ ծոցաւոր և կիսաբոլորակ ձև կառնու, բոլորովին սիղաւէտ. և այս բարձրաւանդակ տափարակ դիրքի մէջ՝ Արշակաւանայ ընդարձակ հովիտը կը պատէ. հարաւային կողմից իւր թեւը կիսաբոլորակ տարածելով լեռն Օրկովի, դէպ ի արեւելք, վերստին կմերձենայ Մասեաց լերին: Այս ընդարձակ լեռնահովտի մէջն է Արշակաւան, արեւելեան կողմից՝ Մասիսի արեւմտեան թեւի տակ. տափարակ դիրքով, ինչպէս ասացինք, և ըստ արեւելեան աղգաց սովորութեան՝ եռանկիւնի ձևով:

Աւանը այս դիրքի վրա, և այս ձևն իւր շրջապատը գրեթէ 3 վերստ կլինի. պարսպի քարաշարը կէս մի հողի երեսին, երեք կողմից ևս կերեւի. տեղ տեղ ևս շինութեանց քարաշարեր կը նշմարուին պարսպի ներսը քաղաքի արեւելեան անկիւնում, բոլորովին սև ապառաժ որձաքարերէ, պարտաւոր և անպարտ մարդկան արեամբը ներկուած և դողցիս սևացած մինչև ցայսօր: Ահա՛ կու և սրտառու թեստարան. զի մարդիկ չպահելով զԱրշակաւան երկրիս երեսի վրա, լերինք զթալով մարդկային անգթութեան վրա, երկու կողմից ծոցա-

ւորուած Արշակաւանայ դիրքն ու ձեւը կպահանջէր սիզաւէտ և ծաղկաբոյր հովիտներն և ծործորներն մէջ, թերեւս ի յիշատակ մարդկային անգթութեան:

Պարսպի հարաւէն մինչև ի հիւսիս, և մինչ ի գլուխ ձորոյն, որ ճանապարհն է ելից ինչպէս ասացինք, բաւական լայնութեամբ և խորութեամբ երկարացած է առուն. որ կերևի Մասիսի հարաւային բարձրաւանդակէն սկզբնաւորուած, ուր կվկայեն վրանաբնակ Քուրդք, թէ կայ մեծ ջրամբար կամ լիճ ջրոյ. ուստի կը բերեն եղել ձեան հալացած ջուրը ի քաղաք: — Այս դիրքով, և այս ստորագրած հովտի մէջ, աւելի մերձ է Արշակաւան Մասիաց լիւրին՝ քան լիւրին Գինայ:

Մեր առաջնորդ Քուրդը կպատմէր թէ Արշակաւանայ արևելեան հարաւակողմը պարսպին մօտ՝ կան կրաշէն հորեր. որոց մէջ կժողովին անձրեւած յարբուսն խաշնարած հովուաց գարնան ժամանակ: Եւ այս իսկ է պատճառը՝ որ քաղաքամիջին և ընդարձակ հովտի երեսը ծածկած մարդաշափ խոտը դալար ու չորացած խոտը, ուր ջուր չլինելով յարբուսն խաշանց, ամենեւին ոչխարաց հօք չի մերձենալ այս խոտաւէտ տեղերին. ճանապարհն միայն է, ընդ որ մէք ելանք, որ կտանի ի Աոգովիտ գաւառ ի սահման Տաճկաց. և վրանաբնակ և աւազակ Քուրդք միայն կճանապարհորդեն ընդ այն ի Պայաղիտ, ջուր առնելով եօթն ժամուց ճանապարհի համար Ռուսաց սահմանադիւէն յԱրհաճ գիւղէն, ինչպէս և մէք ստիորով ջուր առաք ընդ մեզ:

ԱՐԷԼ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.

Ճ Ը Ն Ը Պ Ը Ր Հ Ո Ր Գ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ՅԵԳԻՊՏՈՍ.

(Ե-ր-ը-ն-ի-ն-ի-ն)

Ե.

Եկեղեցիք և Առաջնորդարանք Ազգիս ասա ի Գահիրէ Ազգիպոսի թէ հինք և թէ նորք, և ընդհանրապէս այլ ամենայն յիշատականք բարեպաշտութեան Քրիստոնէութեանս մերոյ պարծանք յաւիտենից ի մէջ ազգաց և ազանց՝ այսոքիկ և այսպիսիք են ի ներկայ գրութեան:

Նախկին Առաջնորդարանն՝ բաց յերկուց սենեկաց որ ի վերնայարկի սուրբ Սարգիս եկեղեցւոյն՝ կառուցեալ է յարևելից այնորիկ յԱրծալուէն ասացեալ թաղին, և քառակուսի և քարաշէն շինուած կրկնայարկի ի ներքոյ ունելով ըզքարագործ սառնիճ ջրոյ՝ կամ ջրամբար:

Սալայատակ սրահ նորա և դուռն է յարևելից. իսկ յարևմտից յեցեալ է յարևելեան որմն եկեղեցւոյն. ի ներքնայարկին են երկու կողմնական սենեակք ի պէտս միաբանից, որպէս և վերնայարկքն վասն Առաջնորդի: Այժմ՝ այս շինութիւն կիսաւեր և խարխալեալ է իսպառ. զորս աղքատին անուորք վարձեալ են ի մերոց:

Առաջնորդարանս այս՝ որ և հոգեւորն ունի զարձանագիր շինութեան սառնձին ի սրահի անդ ի ծակաւ դրանն այնորիկ օրինակ զայս:

Եւ Աստուած որ պատրաստեաց զայս սառնիճս ի պատրիարքութեան սրբոյ քաղաքին Երուսաղիմայ՝ Եւդոկիացի Պետրոսի . . . շինեցաւ անուամբ Տիրամայր սուրբ Աստուածածնայ առ ի ողորմութիւն և աղքատին մեր Հայոց.